

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://arieja.ieo-opm.com/>

AGENDA

Emissions de ràdio

Cada jorn a 12h32 e 18h52 - *De còr e d'òc* sus *Radio Transparence* 93.7 FM

Cada dimars, de **19h00** a **20h00** - *Era votz dera montanha*, sus *Radio Couserans* 94.7 FM

Corses e Talhièrs

12/09/2023 de **14h00** a **15h30** a Sent Joan del Falgar (Ostal de las associacions) - Represa del talhièr d'occitan tots nivèls.

13 e 27/09/2023 a **19h00** a Pàmias (Espaci occitan) - Talhièr de convèrsa animat pel Cercle occitan Prosper Estieu de Pàmias.

19/09/2023 a **18h00** a Pàmias (Espaci occitan) - Represa del talhièr cant amb Pascala Respaud.

20/09/2023 de **15h30** a **17h30** al Fossat (sala multimèdia/Versalhas) - Represa del talhièr d'occitan tots nivèls.

20/09/2023 de **17h00** a **18h30** a Sent Guironç (Ostal de la Ciutadanetat) - Represa del cors d'occitan debutants.

20/09/2023 de **18h30** a **20h00** a Sent Guironç (Ostal de la Ciutadanetat) - Represa del cors d'occitan confirmats.

26/09/2023 de **17h00** a **19h00** a Foish (Le Léo) - Represa del cors d'occitan tots nivèls.

28/09/2023 de **9h30** a **11h00** a Pàmias (Espaci occitan) - Represa del cors d'occitan confirmats.

28/09/2023 de **14h00** a **16h00** a L'Avelhanet (Sala multiespòrts) - Represa del cors d'occitan tots nivèls.

Contacte : 05.81.06.03.88

Animacions

02/09/2023 a **16h00** a Nebiàs - Pèça de teatre en occitan « Es còit le fetge gras » pels Galejaires. Contacte : 05.81.06.03.88

02/09/2023 a **17h00** a Montelhs - Conferéncia : « Les noms de lieux, témoins de l'histoire et de la langue. À propos du *Dictionnaire toponymique de l'Ariège* » per Patrici Pojada.

09/09/2023 a Pàmias (Estadi Balussou) - Forum de las associacions amb estand de l'IEO/Cercle de Pàmias. Contacte : 05.81.06.03.88

09/09/2023 a Mirapeish e L'Avelhanet - Forum de las associacions amb estand del Cercle de L'Avelhanet/Mirapeish. Contacte : 06.34.98.91.13

15/09/2023 a **18h30** a Pàmias (Espaci occitan) - Les Divendres de l'Espaci occitan amb Florian Vernet (veire pagina 2). Contacte : 05.81.06.03.88

LO MOT DE LA PRESIDENTA DE L'IEO D'ARIÈJA

Cars amics,

Un còp mai, vaquí que torna la dintrada e per nosautres totes, aparaires de la lenga, una escasença novèla, mercés al nòstre capudatge, d'obrar per la promocion de l'occitan, de dire la riquesa de la nòstra lenga.

A l'ora d'ara que les darrièrs locutors natus se'n van chic a chic, sèm la darrièra muralha per parar un tresòr requist, una lenga que pòrta sègles de cultura e l'identitat nòstra.

Plan segur, avèm de trasmetre les mots mas tanben de servar l'èime de la nòstra tèrra, las valors e las tradicions que nos an bastit. Cada mot escrit, cada paraula dita, es un tròç del patrimonni que subreviu. Atal benlèu las generacions que seguisson aprofitaràn tanben d'un eretatge de tria.

Mas de trabalh ne demòra! Aguèri al cors de l'estiu, léser de me passejar per las fèstas ditas « occitanas » e que tot o gaireben s'i passa en francés, levat las cançons, e encara le temps passat a ne far la traduccion es plan important. Me sembla qu'aquí avèm un problèma e que caldrà soscar a una solucion.

Sèm fòrça per aimar la lenga e plan pauques per la parlar. Aquò's la realitat. Caldriá mai de determinacion als occitans, que venguèsse una evidéncia per totes qu'una lenga viu se i a gents per la parlar.

Cèrtas, aquel camin es pas le mai aisit e plan sovent la tòca pòt semblar insuperabla per d'unès ; es a aquel moment que nos cal pensar a las rasons que nos menèron a seguir aquela draia, a menar aquel combat per una lenga, l'occitan (o le vòstre patés se vos agrada mai) que s'amerita le dreit de viure e de far flòri.

Al jorn de uèi, es complicat de trabalhar, per un fum d'associacions e ai de confessar que sabi pas quant de temps l'IEO d'Ariège pòirà contunhar, coma ac fa dempuèi annadas, de balhar corses d'occitan e tot çò

16/09/2023 a 15h00 a Eishelh (sala de las fèstas) – Pèça de teatre en occitan « Es còit le fetge gras » pels Galejaires. Contacte : 05.81.06.03.88

17/09/2023 a 17h00 a L'avelhanet (Musèu del textil) – Concèrt *Voses de femnas* amb Pascala Respaud. 5€. Contacte : 05.61.03.89.19

23/09/2023 a 18h00 a Genat (a la glèisa) – Pèça de teatre en occitan « La sopa al piston » pels Galejaires. Contacte : 05.81.06.03.88

29 e 30/09/2023 a Rivèlh – Jornada dedicada a Andrieu Lagarda (veire programa p. 2)

30/09/2023 a 21h00 a Mirapeish (sala Paul Dardier) – Concèrt amb lo grop Joan de Nadau. Contacte : 05.61.68.83.76

d'autre. Les meses que venon seràn benlèu malaisits, nos sarram del quichar de la clau qu'aurem de prene decisions importantas per l'avenir.

Alara, vos prègui de demorar determinats, de contunhar d'aprene, d'inventar lòcs que l'occitan s'i pòsca expandir, dins las escolas o per carrièra, per que cada rescontre siá l'escasença de partejar una passion e per donar als autres l'enveja de venir amb nosautres.

Amassa, podèm far que se reviscòle la lenga occitana. Amassa, ac podèm tot cambiar. Amassa, se ganhan las batalhas !

Plan mercé a totes d'èsser presents, plan mercé per la vòstra fidelitat.

Es amb una fe capuda qu'entre totes ac farem tot !

Bona dintrada.

Annia Wolf

Per èsser al fil...

L'IEO Arièja : <https://arieja.ieo-opm.com/>

Lo Diari : <http://lodiari.com/>

Jornalet : <https://www.jornalet.com/>

Lo Congrès : <https://locongres.org/fr/>

La cadena d'Alan Vidal : <https://www.youtube.com/@alainvidal9019>

Paraulas d'Irénée Lagarde : <https://youtu.be/AmPakgRwAg8>

Paraulas de Louis Couderc : <https://youtu.be/oiCJUnE6rUc>

Parla la lenga : <https://www.youtube.com/watch?v=gsHgUtP6cSg>

Jornada dedicada a Andrieu Lagarda a Rivèlh

Divendres 29 de setembre : serada Contes d'Andrieu Lagarda amb tres contaïres : Camilha Bilhac, Alan Roch e Alan Vidal.

Dissabte 30 de setembre :

- A comptar de 5 oras de la vesprada : Descobèrta de la placa e acuelh de la comuna de Rivèlh
- Discorses del Crestian Lagarda, Alan Roch, Joan Forièr e Annia Wolf per parlar del nòstre Andrieu, son òbra e sa vida
- Signatura del tòme III del Diccionari del parlar de Rivèlh amb Crestian Lagarda (taulièr de *Letras d'òc*)
- Pichòta mòstra sus - la vida - l'òbra pedagogica - la lenga : vocabulari, provèrbis - los contes - los sovenirs - autras publicacions de l'Andrieu Lagarda
- Aperitiu ofèrt per la comuna
- Repais sortit de la saqueta
- Balèti amb Bodegam bal (de confirmar)

Lacort e l'aiua

L'estiu qu'é un periòde ont descobrim fòrça causas, en partida per las exposicions que còlas de benevòls se descarissan a méter a la coneishença d'un public interessat. E, en aquel prepaus, que mercejam l'esquiba de Lacort Patrimoni qu'a fèt las causas coma cal.

Doncas, a la debuta de l'Agost, aquel vilatge del Coserans, pròishi de Sent Gironç, que mos presentèc un panoramic : Epopèa e plaser de l'aiua a Lacort. Mèma andals qu'avian ja coneishenças aishús aquel subjèt, qu'aprenguèrem se quin le Salat e les rius que i devalan serviren al desvelopamentd'aquela contrada.

Pèire Delort, istorian qu'a fèt cèrcas aishús aquelis subjèts, anant de 1600 a aué. E que vírem a passar, en prumèr, las sorgas e les brancaments necessaris a l'alimentacion del bestiar e de las gents, coma andà la cosina e a las ruscadas. Doncas que calguèc fèr captatges, aqüèras, plaçar canalisacions, bastir abeuradors, seguidis soenh de lavadors. E aquestis qu'èran emplotis de faïçon plan precisa : le canal, un long lavador, un prumèr bacin amb l'aiua pròpa andà ruscar la farda, seguit d'un endret ont savonar-la e fregar-la a la man, e encara un aute bacin ont lavar las causas plan lordas : trufas, serpelhèras, bòtas, pairòls a escurar... En mèma temps, per un sistèma plan estudiat, que's fasia l'irrigacion dels prats, cadà un son torn de préner l'aiua. E gara al que trichava !

Pueish, aquel circuit que s'amplifiqùèc, e qu'arribèren las paishèras, que prenian l'aiua al riu o a la ribèra, e que la miavan als molins. Las gents que i portavan le gran, e que venguian recuperar la faria que serviria andà fèr le pan de casa, e le bren andals farnats dels gorrins, ases, galias...

Mes qu'existavan tabés molas de plastre : Lacort que possedava filons de gipse. E les *calhaus* recuperadis que passavan, un còp caufadis e refredadis, dejós la pèira. Après qu'installèren tabés ressècs, andà poder tractar les boèsses produsidis pel país, e arribadis aquí per l'aiua o per la traccion animala.

E pueish que venguèren les martinets. La zòna que dava carbon de boès, escambiat contra le menèr de la region de Vicdessòs, que permetia de fabricar les utisses de prumèra necessitat pels pageses. Les faures que n'èran encargadis ; mes las causas que s'amelioreren quand ingeniurs utilisèren la fòrça de l'aiua andà accionar martinets, menas de martèls que trucavan fòrt aishul metal e qu'estauviavan plan pena, en tot fèr causas mès solidas.

Que cal díser que Lacort qu'èra un pòrt, ont arribavan les radèus vengudis de còps desempueish Salau, e guidadis, amb fòrça dangèrs, pels carrassaires. Aquí, qu'on ne fasia una mena de trèns, que se n'anava mès aval, entrò Mercenac, pueish Tolosa, o encara Bordèus. Alavetz, la lenha qu'èra venuda, e les responsables que s'en tornavan a casa per sos pròpis mejans. E le circuit que recomençava.

Lacort, important en poblacion al siègle XIX, que comportava un flòc de mestièrs. E, en rapòrt amb l'aiua, qu'exerçavan pescaires professionals. Qu'utilizavan un esparvèr, gròs filet plombat que tenguian d'un cap d'amb una man. Que li davan le vam de faïçon que's desplegue en cèrcle, e qu'acabe al fons de l'aiua, fèr'n presonièrs qualquis peishes, truitas subretot. Que las recuperavan a la man, ensajant de non'n pèrde. E que las anavan véner als restaurants del vilatge o de Sent Gironç. Pr'aquò, un règlament que disia que les peishes que devian èste venudis, mens caris, a las gents de Lacort, sustot en periòde de vesilha. Aquela pesca que fuc interdita a la fin del siègle XIX...

E les progrèsses que contunhan. Annadas après, que s'i bastic una usina electrica, amb una fòrta cajuda d'aiua que vié del barratge de Quèrcabanac, e qu'a permetut al país de s'electricar. E de bastir un talhèr de fabrica de còrdas, qu'emplojava gents. Ara qu'é desmolit, mes l'usina, ela, que fonciona tostemps.

E l'aiua que contunha de véser trebalhs, mèma d'aquestis tempses. Qu'an refèt le vesal que va a una petita centrala electrica, e bastit una passa a peishes. Atal que mos èm pogudis rènder compte de l'importença de l'aiua al cors de l'Istòria. Quin element tan preciós, sustot ara ont guèrras se desclanchan and'aver accès en aquel liquide.

Las patanas del Francés

Tota sa vida, Francés fusquèc un bon trabalhaire. Anavi dire un "gròs trabalhaire" mas justament, n'èra pas "gròs" ! Sec, noselut, rufat mès a 70 ans les muscles a flor de pèl mostravan encara sa fòrça.

Son paure ostalet, sarrat entre dos ostals a pena mès grands qu'i restronissían les rires e les crits de nombroses mainatges, abrigava tot just sa solitud e sa misantropia...

Mès son òrt, sus un pichon penjat plan expausat al solelh, èra son apreciable privilègi qualque pauc envejat pels vesins del masatge.

E vaquí que, pendent la darrièra guèrra (la darrièra ? Ac esperam !) èra a amassar sas patanas dins son camp, just un pauc enjós de la rota. Sabètz, se fòtja ni tròp fòrt, ni pas pro, le sac pausat a costat s'emplena pauc a pauc, un tròç de ficèla ennaut, e òp ! I a pas mès qu'a recaptar le sac dins la remesa.

En agost de 1942, una dòna de la vila, un pauc vièlha, èra venguda se refugiar amb sa familha, dins son ostal d'estiu perdut dins les bòsques. Aquel jorn tornava a pè del vilatge d'ont aviá esperat portar qualques provisions.

Vetz Francés : quina chança !

"- E ben, Francés, me vendriatz plan qualques patanas ?

- Ò non, Dòna, n'ai pas pro !" e d'ajustar per el meteís : "- A pas qu'a se las fèr venir..."

Al fons la leiçon èra un pauc dura, mas s'èra pas meritada ?

Geneviève Dagain

Istòria del temps passat d'Alan Vidal

La lèit

Temps a, un còp despopats totes bevián lèit de vaca, per d'unes tota lor vida e per d'autres duscas que le posquèsson pas mès digestir. E coma la lèit se perís lèu, cada familha s'adobava per aver totjorn una vaca que se molzèsse.

Les dos jorns que seguissían le vedelatge, se molziá le leiton que le vedelon sadolh arribava pas a eissecar. En çò nòstre n'aprofitavan les pòrcs o les gosses que se'n regalavan.

D'unas bòrdas "fasián la lèit" es a dire que la vendián per ne poder viure. Tenián vacas leitièras, mès que mès de raça suissa e benlèu qualque calhòlas blancas e negras.

Treball peniu long e repetitiu que de mólzer cada jorn ser e maitin, sens comptar la calor e las moscas de l'estiu e las vacas a còps petnejairas. Per vendre mès de lèit, tanlèu nascuts les repopets, sustot les mascles, se vendián le dimars a la fièira siá de Pàmias, siá de Varilhas.

Le leitièr passava cada maitin, li portavan al bòrd del camin las molzudas del maitin e de la velha al ser. Preniá tota mesura, de mièg ferratat a dos o tres bidons de 20 litres segon la produccion de cadun. Amb un decalitre ne gaitava le litratge que mercava tanlèu sus una carta mesadièra. A cada debuta de mes, qu'èra plan venguda l'envolopa del leitièr ! Pèças e bilhets i recompensavan le trabalh de la mesada acabada.

L'estiu amb la calorassa, se podiá que la lèit del ser venguèsse agra e se brossèsse. Le leitièr la contrarotlava d'una seringada de potinga blua e qu'aquesta virèsse al roge, la lèit èra refusada. Dins aquel cas ensajavan de l'aprofitar en fent formatjons e en apasturant gosses, pòrcs, gats... mas l'argent tant preciós mancava a l'ostal. D'unis penjavan le bidon dins le potz per le refrescar.

Les que vendián pas la lèit gardavan le vedèl, aquel popava d'en primier puèi quand la vaca balhava l'espunta molzián çò de besonh.

Per la servir la calfàvam duscas que montèsse, en l'espiant de pròche ja qu'asonsava lèu del cacet. Un còp bulhida una pèl s'i fasiá a la cima, un concentrat de proteïnas a çò que pareis ! Nosaus mainatges, sens sapier per qué, l'aimavan pas aquela pèl e se pr'en cas n'agèssem un trocet dins le bòl la daissàvam de costat, d'amagat dels ainats que nos aurián repotegat de sadolhs.

Que fusquèsse copat d'una rajada de cafè e begut cada maitin o adobat en farinetas o barrejat a las patanas, al ris o als cocons... sens que nos'n dobtèssem, amb sas proteïnas e minerals, la lèit participava al bon manjar de l'epòca.

Monde de vuèi, se pòt que mangèssetz plan, tròp plan benlèu, mas presaretz pas jamès la doça flaira e l'onctuositat de la lèit frescament molzuda, encara caudeta e que gaireben popàvam al braguièr !

